

Málnási Ferenc

„A Végtelen Fény milliomm karátja...”

Tóth Árpád (1886–1928) a *Nyugat* nagy nemzedékének tagja, a súlyos betegség és a nyomor határát súroló szegénység nyomta rá bélyegét szinte egész lírai termésére. „A betegség korán kiemelte őt profán világunkból..., ezért tudott megmaradni tiszta költőnek és makulátlan művésznek” — írta róla Babits Mihály (Írók két háború között. *Nyugat*, é. n. 254.).

Költői pályájának, az impresszionista költészet egyik mintadarabja a *Körúti hajnal* (1923), melynek szövegmondatait ötös sorokba, öt szakaszba rendezte a költő.

A szövegösszetartó erőt, a kohéziót a teremtí meg, hogy a napszakváltás ősi metaforikáját használva szól a hétköznapi világ szépségeiről és csodájáról, a színesedő és hangosodó nagyváros hajnali látványáról. A költő néhány pillanat benyomásaiból, a hajnali színváltozatok villanásaiból életre kelti e város képét, ébredő életét.

Mindezt a szövegmondatok tartalmi-logikai, inkább mellérendelő viszonyban álló kapcsolatai tárják az olvasó elé. Birtokos személyjelek segítik a szöveg megszületését: *porában, zsarátja, szennyén, karátja, kontyában, kincse, virága, pacsirtái, sínjén, kezére*. A határozott névelős szavak segítségével a költő mintha az olvasóval együtt szemlélné, csodálná a körúton kibontakozó hajnalt. Csupán az *egy kirakatban* és az *egy nyakkendő* határozatlan névelős szavak villantják fel az ismeretlen világot...

A jelentéstani elemek is a szöveg megértését szolgálják, pl. az ellentétes szavak, szószerkezetek:

„Vak volt a hajnal, szennyes, szürke...”

Üveges szemmel aludtak a boltok,...” ←→ „...kigyúlt

A keleti ég váratlan zsarátja.

Minden üvegre száz napocska hullt,...”

Az egész költemény mélyebb értelme ebből az ellentétből fakad: a hajnali álmos állapot és a nappali világosság józansága között feszül.

Felsorolással ismerjük meg azokat az elemeket, melyek sokszor azonos mondatrészként a mondanivalót sokoldalúan világítják meg: *hajnal, boltok, vicék, tűzfal, száz napocska, kirakat, nyakkendő, harangok, villamos...*

A költemény címe a szöveg egészét képviseli, röviden és tömören idézi fel az egész szöveget. A két főszereplő: *körút* és *hajnal*, az *ő* arcuk, színük, hangulatuk változik: a vak hajnal, az álom vált át eleven életre, napfényre, pacsirták zengésé-

re, de egy újabb jelre — „bús gyársziréna bűgött”, „villamos jajdult” — elfelejti örömét, mámorát.

A szöveg a szerző monológja. Tóth Árpád már egy korábbi versében, a *Hajnali szerenádban* a hajnalt „nagy impresszionistának” nevezte, mely „ezüst ónnal szeszélyes felhőt rajzol és álmodozva pingál enyhekéket”.

A szöveg valóságos világkép, az első versszak a közömbös színtelenség, szürkeség elidegeníthető képzetét, kísérteties hangulatát teremti meg: „Vak volt a hajnal, szennyes, szürke... Üveges szemmel aludtak a boltok,... a vad kővidék / Felvert porában az álmos vicék” söpörtek... A 2-4. szakaszban a fény felragyogásának néhány perces bővületét kapjuk:

Az utca képe megváltozik, a nagyvárosi környezetben, csak két tűzfal között megjelenik, „kigyúl a Végtelen Fény milliom karátja”, de az „aszfalt szennye” emlékeztet még az elmúlt világra. „Bűvölten állt az utca” — s az olvasó is, aki szinte látja, hogy a felragyogó napfényben zöld, fehér, lila színek kezdenek ragyogni, s az impresszionista érzékelésnek megfelelően zenei motívumokkal olvadnak össze: „a színek víg pacsirtái zengtek: / Egy kirakatban lila dalra kelt / Egy nyakkendő...” Ám „a harangok is felmerengtek”, s az 5. szakaszban az áhítatos csendet kellemetlen hangok törik meg: „Bús gyársziréna bűgött”, „villamos jajdult”... Elmúlt a hajnali percek mámor, „a józan robot”, a valóság elfelejteti velünk az élet, a létezés szépségét, az ember elfásul, nem a természetbe, az égi távlatokba néz, ahol számon tartják az igazakat, pl. a munkáslányt, mert a Nap megtisztelő kézcsókjában a fáradt, robotoló embernek, a beteg költőnek is az együttérzése jelentkezik. A természet nagy körforgásának egyetlen kiszakított mozzanata, az idő múlása és ennek késleltetése a valóságban lehetetlen, de a művészetben talán elérhető — sugallja a költő. „Harmonikus egységet teremt a külső világ ábrázolása és az ember legbensőbb érzéseinek kifejezése között, a vers középpontjában az ember áll, aki átéli a nagyváros ébredésének élményét. Kora jelenét tagadja meg, a józan robot világát, mely vakká teszi az embert, s amelyben csak pillanatra villan fel egy teljesebb, emberhez méltóbb és szebb élet hajnali ragyogása” (Vargha Kálmán).

A költemény szövege magyar nyelvű, mai, írott, érzelmkifejező, szépirodalmi mű.

A stílusa is szépirodalmi. Az íráskép stílusértékű jelzős szókapcsolata a Végtelen Fény nagybetűs írása, a tulajdonnevesítés.

Rossz hangzású szavak teremtik meg a szöveg hangulatát: vak, szennyes, szürke, üveges szem, por, dzsinnek, szenny, robot, jajdul... S a változást a jóhangzású szavak, kifejezések hozzák: zsarát, száz napocska, Fény, bűvölten, akác, napfény, pacsirta, harangok, arany csók. Érzelmileg is festik a szöveg jelentését a hangutánzó és a hangulatfestő szavak: lomhán söpörtek a vicék, pacsirtái zengtek, a harangok felmerengtek, (a harangzúgást a magas és mély hangok váltakoztatásával szinte hallhatóvá teszi: „tomp, telt / Hangan... felmerengtek), gyársziréna bűgött, villamos jajdult.

A hangulat megteremtéséhez járulnak hozzá, fokozzák az alliterációk: vak volt, szennyes, szürke, tompa, telt...

A jambikus sorok a b a a b rímekkel sorakoznak a versben:

Vak volt a hajnal, szennyes, szürke. Még Üveges szemmel aludtak a boltok,

A szavak szótári jelentésére ráépül az érzelmi-hangulati többletjelentés: vak hajnal, üveges szem, aszfalt szennye, Végtelen Fény (ennek megjelenése után új arcát mutatja a város, csoda történt!), zsarát (riasztó hangulat!), napocska (gyöngéd kicsinyítés, simogatás), milliom karát (választékos, régies hangulat), bús gyársziréna, józan robot (vége a varázslatnak!), sovány akác (asszonyalakra emlékeztető látomás).

Összetett szavak jelentéssűrítéssel, tömören alakítják a stílust: kővidék, rosszkezdű, tűzfal, napfény, nyakkendő, gyársziréna, munkáslány.

A szóképek, nyelvi képek közül az üveges szem, vad kővidék, zsarát, napocska, konty, kincs metaforákat említsük. Egyetlen hasonlat teremt érzelmi, kísérte-ties hangulatot, amikor a szürkületben mozgó alakokról olvasunk: „az álmos vicék, / Mit lassú dzsinnek, rosszkezdű koboldok”... A hasonlat mellé megszémé-lyesítések sorakoznak: aludtak a boltok, bővölten állt az utca, az akác részegen szítta be a napfényt, a nyakkendő dalra kelt, a villamos jajdult, indult a józan ro-bot, a Nap pedig a munkáslánynak ajándékoz egy boldog pillanatot a tegnapi és a mai nap szürkesége között. A költeményben a tárgyaknak ember-arcuk, lelkük van. A negyedik strófában a színek és a hangok összeolvadnak, a látás és a hallás útján érzékelt jelenségek keverednek a szinesztéziában (együttérzés): a színek víg pacsirtái zengtek, egy kirakatban lila dalra kelt egy nyakkendő. (A fények és a szí-nek a vers világának fontos építőelemei: vak — fény, szürke — színes — arany.)

A szöveg mondatai kijelentő mondatok, a tárgyilagos közlés eszközei, de ér-zelmi-hangulati elemekkel telítődtek, s ez a hangulat az olvasót is magával ragad-ja.

A vers a költő történet-elbeszélése, felcsillan benne egy új, közösségi lét re-ménye, lehetősége, s azért is emlékezzünk rá, mert szomorú életéből mégis a má-sokat vigasztaló művészi szépség sugárzik.

„Félek a szótól”

Brauch Magda
beszélgetése
Böszörményi Zoltánnal

— *Kezemben tartom első verseskötetedet. Címe: Örvényszárnyon, 1979-ben jelent meg Aradon. Emlékszel a könyvbemutatóra?*

— Ugye, ez csak amolyan „felvezetés”, ahogyan ma divatosan mondják?

— *Az volna, persze. Mindkettőnknek közös szép emléke az az őszi délután, hiszen egyszerre mutatták be első kötetünket. Bár számomra — nyilvánvalóan — a sajátom volt a fontosabb, a Tiéd is őszintén érdekelt, már abból a szempontból is, hogy abban az időben nemigen találkoztam kortárs fiatal aradi szerzők műveivel nyomtatásban, főleg önálló kötetben, bár tudomásom volt a mi Tóth Árpád Irodalmi Körünk tolforgatóinak állandó tevékenységéről. Ezért hittem, hogy lehetőség sincs a megjelenésükre. Bár az én kötetem teljesen más témájú volt, és a Kriterion adta ki, nem tudom elfelejteni, mennyi gonddal, vitával, levélváltással stb. járt, amíg két évig húzódtott a kiadása, pedig olyan illusztris személyiség állt „mögöttem”, mint Szabó T. Attila professzor. Hogyan érted el, hogy ezzel a — most újraolvasott, és nagyon jónak tartott — kötettel már azokban a nehéz években debütálj az erdélyi magyar szépirodalomban?*

— Hát itt messzebbre kell visszanyúlni az időben. Első verseim a *Napsugár*-ban jelentek meg Lászlóffy Aladár és Kányádi Sándor támogatásával. 11 éves voltam akkor. Lászlóffy közölte az első novelláimat is a *Napsugár*-ban, később az *Ifjúmunkás*-ban jelent meg egy hasábnyi versem Lázár László támogatásával 1969-
